

Список використаної літератури:

1. Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К., 1996.
2. Баулін Ю.В., Борисов В.І., Тютюгін В.І. та ін. Кримінальне право України: Особлива частина: Підруч. / За ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-е вид., перероб. і доп. – Х., 2010.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. У 2 т. / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-є вид., перероб. та доп. – Т. 2 – К., 2009.
4. Джужа О.М., Моїсєєв Є.М., Василевич В.В. та ін. Криминологія: Навч.-метод. посіб. / За заг. ред. О.М. Джужи. – К., 2003.
5. Юридична енциклопедія: В 6 т / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (голова ред. кол.) та ін. – Т. 5. – К., 2003.
6. Радутний О.В. Кримінальна відповідальність за незаконне збирання, використання або розголошення комерційної таємниці // Право України. – 2002. – № 3.
7. Жорін Ф. Л. Юридична відповідальність за правопорушення у сфері економіки: Навч.-метод. посіб. – К., 2003.
8. Волженкин Б.В. Экономические преступления. – СПб., 1999.
9. Курс уголовного права. Общая часть: Учеб. / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. – Т. 1. – М., 2002.
10. Харламова С.О. Кримінальна відповідальність за незаконні дії з відомостями, що становлять комерційну або банківську таємницю: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.

Надійшла до редакції 11.12.2010

ХРЯПІНСЬКИЙ П.В.,

доктор юридичних наук, доцент

(Запорізький національний університет)

УДК 343.8

**СВОЄРІДНІСТЬ ДИСПОЗИТИВНОГО МЕТОДУ РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН ПРИ СПЕЦІАЛЬНОМУ ЗВІЛЬНЕННІ
ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ**

У статті розглянуто своєрідність диспозитивного методу регулювання суспільних відносин при спеціальному звільненні від кримінальної відповідальності. Досліджено співвідношення публічно-імперативного та приватно-диспозитивного регулювання суспільних відносин у законодавстві про кримінальну відповідальність.

Ключові слова: диспозитивний метод, звільнення від кримінальної відповідальності.

В статье рассматривается своеобразность диспозитивного метода регулирования общественных отношений при специальном освобождении от уголовной ответственности. Исследуется соотношение публично-императивного и приватно-диспозитивного регулирования общественных отношений в законодательстве об уголовной ответственности.

Ключевые слова: диспозитивный метод, освобождение от уголовной ответственности.

In this article the originality of the discretionary management practices of public relations for a special exemption from criminal liability. Investigated the relationship publicly and privately-mandatory-discretionary regulation of social relations in the law on criminal responsibility.

Key words: disposition method, clearing of the criminal liability.

У кримінально-правовій доктрині методами правового регулювання визнаються способи, засоби, прийоми або їх сукупності, що впливають на суспільні відносини з метою їх збереження або трансформування із використанням відповідного кримінально-правового інструментарію [1, с. 12; 2, с. 177]. Традиційно вважається, що у Кримінальному кодексі України (далі – КК) переважає публічно-імперативний метод правового регулювання. Відповідно до його характеристик правовідносини між суб'єктами кримінального законодавства вибудовуються за допомогою підкорення одних іншим. Публічно-імперативний характер кримінального права як галузі права, що має специфіку свого становища серед інших публічно-правових галузей, дозволяє дійти до висновку про те, що суб'єктом, чию поведінку воно регулює, є виключно держава в особі відповідних органів. Саме для держави кримінальне право визначає обсяг повноважень щодо боротьби та запобігання вчинюваним злочинам. У кримінально-правових

відносинах, які складаються з моменту вчинення злочину, держава завжди є домінуючим і уповноваженим суб'єктом. Метод кримінально-правової охорони, за загальним правилом, визначають як публічне право домінуючого суб'єкта (держави) на застосування примусу та визначення виду та міри обмежень прав і свобод іншому суб'єкту (злочинцю), що індивідуалізується судом та здійснюється спеціальними органами держави [3, с. 30].

Імперативний метод, безперечно, є основним правовим засобом впливу на нестійких суб'єктів, що спонукає їх до дотримання кримінально-правових заборон. Функціональна спрямованість цього методу, насамперед, полягає у визначенні, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили (ч. 2 ст. 1 КК). Існує органічний зв'язок між предметом кримінального регулювання, яким визнаються суспільні відносини, що виникають у зв'язку зі вчиненням злочину, і методом, що притаманний тільки кримінальному законодавству і полягає у визначенні того, які суспільно-небезпечні діяння є злочинами. «Кримінальний закон, – зазначає О.М. Яковлев, – з неминучістю повинен прагнути до того, щоб проводити чітку межу між злочинним і незлочинним, виходячи з того, що юридично діяння не може бути «трошечки і тим, і іншим». Закон неминуче дихотомічний: чи є злочин, чи його немає, без цього закон не може бути застосований, машина правосуддя погрузне у безмежну процесі відмінності ступенів» [4, с. 134].

Низка новел у вирішенні кримінально-правових конфліктів, передбачена прийнятим у 2001 р. новим кримінальним законодавством, стала свідчить про використання у законі про кримінальну відповідальність диспозитивного методу правового регулювання [5]. Категорію «диспозитивність» найчастіше розглядають у двох аспектах – або як принцип права, або як метод правового регулювання. Загальновідомо, що «пальма першості» у дослідженні диспозитивних засад серед представників правової науки належить процесуалістам. Диспозитивність у вигляді «методу», «принципу», «прояву» у кримінально-процесуальному законодавстві досліджували А. Александров, С. Альберт, Ю. Грошевий, В. Зеленецький, Л. Лобойко, В. Маляренко, Л. Масленникова, О. Рогова та інші науковці. Кримінально-правові дослідження присвячені диспозитивності як «методу», «елементу», «інтересу», проводили автори: Л. Головка, В. Гришук, П. Дагель, Т. Кленова, В. Навроцький, Т. Присяжнюк, М. Сенаторов, О. Сумачев, П. Яні, С. Яценко тощо.

Поділ права на публічне, з притаманним йому імперативним методом, та приватне, з домінуючим диспозитивним методом правового регулювання, іноді розглядається як абсолютний (дихотомія, дуалізм права) [6]. Взагалі проблема поділу права на публічне і приватне, співвідношення сфер правового регулювання є контраверсійною у вітчизняному правознавстві. Так, виокремлюється три теорії поділу права на відповідно публічно-правові та приватноправові галузі:

1) *теорія інтересу* – виходить зі спрямованості інтересів окремих правових положень. Якщо правові положення спрямовані на суспільні інтереси, то йдеться про публічне право, якщо ж на приватні – про приватне право. Такий розподіл права вважався основним протягом багатьох століть, він є також орієнтиром і для великої кількості правників нашого часу;

2) *теорія субординації, домінування, влади-підпорядкування* – розмежовує публічне та приватне право виходячи з характеру відносин між суб'єктами правовідносин. Відносини владного підпорядкування відповідають публічному праву, а відносини рівності – приватному. Саме тому типовим для публічного права є одностороннє обов'язкове регулювання, для приватного права – угода, договір, хоча останнім часом і спостерігається запозичення публічним правом деяких приватноправових інститутів;

3) *теорія допустимості* – віднесення правових норм базується на специфіці правового статусу окремих суб'єктів права. До публічного права належать ті правові положення, які стосуються виключно держави або інших носіїв державної влади, і, навпаки, до приватного права відносять положення, що розповсюджуються тільки на громадян.

Кожна із вищезазначених теорій має своїх прихильників і, відповідно, супротивників, але жодна з них до цього часу повною мірою не реалізовані на практиці. Отже, залишаючись у полоні дихотомічного підходу до визначення сутності публічного і приватного права, можна «відкрити хіба пару банальностей, далеких від реальності, як, наприклад, ідею «кодексу приватного права» та «кодексу публічного права», яких не існує в жодній країні. Адже реальність нелегко вміщується в рамки дихотомічного поділу» [10, с. 24-25].

На наш погляд, соціально-правова ефективність, а найголовніше, перспективність постановки проблеми «дихотомії чи дуалізму права» як протистояння публічного і приватного права, імперативного і диспозитивного методів викликає великі сумніви. Більш реальним, привабливим видається поєднання в одній галузі законодавства, скажімо, у кримінальному, публічних і приватних засад з природним домінуванням одних над іншими. У законодавстві про кримінальну відповідальність, безперечно, пріоритетним є публічно-імперативний характер регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку зі вчиненням злочину [11, с. 52]. У той же час вчинення злочину є не єдиним юридичним фактом, що зумовлює виникнення, зміну та припинення кримінально-правових відносин. Так звана «позитивна посткримінальна поведінка» у випадках, прямо передбачених в Особливій частині КК, може кардинально впливати на розвиток кримінально-правових відносин. КК України передбачає 18 випадків спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, зокрема, якщо: громадянин України добровільно заявив органам державної влади про злочинний зв'язок з іноземною державою, іноземною організацією або їх представниками та отримане завдання (ч. 2 ст. 111 КК); особа без громадянства або іноземець добровільно заявила органам державної влади про припинення злочинної діяльності, якщо внаслідок цього і вжитих заходів було відвернене заподіяння шкоди інтересам України (ч. 2 ст. 114 КК); керівник підприємства, установи або організації виплатив заробітну плату, стипендію, пенсію чи інші установлені законами виплати громадянам до притягнення його до кримінальної відповідальності (ч. 3 ст. 175 КК); особа сплатила податки, збори (обов'язкові платежі), а також відшкодувала шкоду, завдану державі їх несвочасною сплатою (фінансові санкції, пеня), до притягнення її до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 212 КК); особа сплатила страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, а також відшкодувала шкоду, завдану Пенсійному фонду України їх несвочасною сплатою (фінансові санкції, пеня), до притягнення її до кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 212-1 КК); особа після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу (ч. 5 ст. 235-4 КК); особа після пропозиції, надання чи передачі неправомірної вигоди добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї органу, наділеному законом правом порушувати кримінальну справу (ч. 5 ст. 235-5 КК); особа добровільно повідомила правоохоронний орган про створення злочинної організації або участь у ній (ч. 2 ст. 255 КК); особа, крім організатора і керівника терористичної групи чи терористичної організації, добровільно повідомила правоохоронний орган про відповідну терористичну діяльність сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації (ч. 2 ст. 258-3 КК); особа добровільно вийшла з воєнізованих або збройних формувань, не передбачених законом, і повідомила про їх існування органи державної влади (ч. 6 ст. 260 КК); особа добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси або вибухові пристрої (ч. 3 ст. 263 КК); особа добровільно заявила про незаконне заволодіння транспортним засобом правоохоронним органам і повернула транспортний засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки (ч. 4 ст. 289 КК); особа добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю цих злочинів (ч. 4 ст. 307 КК); особа добровільно звернулась до лікувального закладу і розпочала лікування від наркоманії (ч. 4 ст. 309 КК); особа добровільно здала прекурсори, що призначалися для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю цих злочинів (ч. 4 ст. 311 КК); особа добровільно здала отруйні чи сильнодіючі речовини, що не є наркотичними або психотропними чи їх аналогами, або сильнодіючі лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом (ч. 5 ст. 321 КК); особа після давання хабара добровільно заявила про те, що сталося, до порушення кримінальної справи щодо неї (ч. 3 ст. 369 КК).

Здійснення позитивної посткримінальної поведінки як підстави спеціального звільнення від кримінальної відповідальності є суб'єктивним правом особи, яка вчинила злочин. С. Алексєєв зазначав, що така поведінка є однією з моделей побудови правового матеріалу, що реалізується у схемі «суб'єктивне право + юридичні гарантії» та базується на диспозитивному методі (курсив наш – П.Х.). Її зміст – у наданні особі можливості самій, за своєю волею визначити власну правомірну поведінку, що відкриває простір для діянь особи за своїм баченням, за своєю волею й у своїх інтересах [12, с. 589]. Погляд цього правника на сутність диспозитивно-

сті у праві є слухним. Диспозитивність слід розглядати як загальноправовий універсальний метод правового регулювання, що виражається у нормативно передбаченій можливості вибору особою того чи іншого варіанта правомірної поведінки за власною волею і на свій розсуд. Таке розуміння диспозитивного методу регулювання кримінально-правових відносин підтримується більшістю вчених-юристів. Так, О. Сумачев зазначає, що наявність альтернативних варіантів поведінки передбачає можливість вибору, а вибір – відмову від одного та надання переваги іншому варіанта акту поведінки. При цьому відмова від певного варіанта поведінки не повинна тягнути для суб'єкта права негативних правових наслідків. Останнє є свого роду гарантією можливості вибору суб'єктом права передбаченого законом варіанта поведінки [13, с. 21].

Безумовно, диспозитивний метод регулювання суспільних відносин скрізь призму інструментального підходу має відобразитися у кримінально-правових нормах. Специфічними рисами зазначених норм є такі: 1) *передбачений варіант правомірної поведінки спрямовується на задоволення як приватних інтересів особи, так і інтересів суспільства та держави*; 2) *позитивна поведінка має невимушений, особисто добровільний характер й не може бути пов'язана як із протидією, так і з примусом з боку іншого суб'єкта*; 3) *владним суб'єктом гарантується безумовне і остаточне звільнення від кримінальної відповідальності, що виступає заохочувальним правовим стимулом*; 4) *у разі відмови від її здійснення правовий стан особи не погіршується*. На відміну від природно диспозитивних галузей права (цивільного, сімейного, трудового тощо), де реалізація прав та виконання обов'язків суб'єктів права може забезпечуватися без звернення до владного суб'єкта у вигляді держави, законодавство про кримінальну відповідальність включає як своєрідну ознаку участь владного суб'єкта у вигляді імперативних норм-гарантій кримінально-правового заохочення.

У зв'язку з викладеним складно погодитися з О. Сумачевим у тому, що не можна відносити до диспозитивних норм законодавства про кримінальну відповідальність норми, які передбачають можливість добровільної відмови від вчинення злочину або дійового каяття, оскільки продовження вчинення злочину за наявності можливості добровільної відмови тягне для особи кримінальну відповідальність, а небажання злочинця здійснити дійове каяття – негативні правові наслідки – покладання тягот та позбавлень, передбачених у кримінальному покаранні [14, с. 297]. На наш погляд, правовий стан особи, яка вчинила злочин та відмовилася від здійснення позитивної посткримінальної поведінки у вигляді дійового каяття, не погіршується. Він нібито «зафіксований» юридичним фактом вчинення злочину та обов'язком зазнати передбачених законом обмежень прав і свобод. Інша річ, що здійснення певного комплексу позитивної посткримінальної поведінки трансформує негативні правовідносини кримінальної відповідальності на позитивні правовідносини звільнення від неї. Проте відмова від здійснення вищевказаної поведінки не зазначена у законі як обставина, що обтяжує кримінальне покарання або виступає кваліфікуючою (особливо кваліфікуючою) обставиною до основного складу злочину.

У літературі спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності пов'язуються із запобіганням вчиненню як певних злочинів, так і злочинності у цілому. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності узгоджується з потребами суспільства у боротьбі з тяжкими та особливо тяжкими злочинами, котрі є особливо складними у виявленні, розкритті та розслідуванні, сприяє запобігання злочинності, соціальній переорієнтації особи [15, с. 19]. Позитивна посткримінальна поведінка особи сприяє розкриттю тяжких та особливо тяжких злочинів. Так, О. Дудоров вважає, що звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які вчинили ухилення від оподаткування, надає змогу: 1) істотно посилити роботу щодо наповнення бюджету реальними грошовими надходженнями; 2) зосередити зусилля правоохоронних органів на тяжких податкових злочинах, трудомістких з точки зору їх розкриття і розслідування, де обвинуваченню бракує доказів, а порушники законодавства не визнають своєї вини в умисному ухиленні від сплати податків і зборів [16, с. 194].

Отже, першою своєрідною ознакою диспозитивного методу у кримінальному законодавстві є *взаємна узгодженість приватних та суспільних інтересів у вирішенні кримінально-правового конфлікту*. Позитивна посткримінальна поведінка, закріплена у нормах про спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності, є доцільною для обох її адресатів. З одного боку, це держава у вигляді правоохоронних та судових органів, спеціально уповноважених вирішувати питання звільнення від кримінальної відповідальності, а з іншого – особа, на суспільно корисну, позитив-

ну поведінку якої спрямований основний «стимулюючий заряд» норми закону про кримінальну відповідальність. Значна кількість норм про спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності Особливої частини КК закликає осіб, що вчинили злочин, здійснити самовикриття, викрити інших співучасників у злочині, активно співпрацювати з відповідними органами у розкритті кримінальної справи та її судовому розгляді. Особливо це стосується злочинів з високим рівнем природної латентності – злочини проти основ національної безпеки, у сфері оподаткування, у сфері обігу наркотичних засобів, службові злочини та ін. Очевидною є взаємокорисна мета звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка добровільно здала органам влади зброю, бойові припаси, вибухові речовини або вибухові пристрої (ч. 3 ст. 263 КК). Законодавець прагнув як найбільше та у найпростіший спосіб стимулювати осіб, що незаконно володіють зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами, здати їх державним органам без побоювання бути притягнутими до кримінальної відповідальності. Так, з метою запобігання злочинності МВС щорічно проводить акції добровільної здачі зброї, бойових припасів, вибухових речовин або вибухових пристроїв. Тільки за жовтень 2009 р. на підставі ч. 3 ст. 363 КК від кримінальної відповідальності було звільнено, 168 осіб. Ними добровільно здано 2213 одиниць вогнепальної зброї, 70 – нарізної мисливської зброї, 1838 – гладкоствольної мисливської зброї, 839 – газових пістолетів, 69225 – різних боєприпасів, 34 снаряди, 21 міна та 14 гранат [17].

Друга своєрідна ознака диспозитивного методу регулювання суспільних відносин при спеціальному звільненні від кримінальної відповідальності полягає у *особистому, добровільному виборі запропонованого законодавцем правомірного варіанта вирішення кримінально-правового конфлікту*. Добровільність передбачає свободу вибору правомірної поведінки у кримінальному законодавстві. В посткримінальній поведінці завжди є правомірний, суспільно корисний варіант, особливо у разі вчинення злочинів невеликої або середньої тяжкості. Закріплення цієї ознаки у так званих заохочувальних нормах КК загалом здійснюється у три способи: а) прямою вказівкою на добровільність поведінки (ст. 17, 31, п. 2), п. 2-1 ч. 1 ст. 66, ч. 2 ст. 111, ч. 2 ст. 114, ч. 5 ст. 235-4; ч. 5 ст. 235-5; ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 6 ст. 260, ч. 3 ст. 263, ч. 4 ст. 289, ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311, ч. 5 ст. 321, ч. 6 ст. 369 КК); б) шляхом визначення спеціальної мети позитивної поведінки (ст. 36, 38, 39, 41, 42, 43 КК); в) встановленням за суспільно корисною спрямованістю дій (ст. 45, 46, 47, 48, 49, п. 1) ч.1 ст. 66, 75, 81, 82, 91, 104, 105, 107, ч. 3 ст. 175, ч. 4 ст. 212 КК, ч. 4 ст. 212-1 КК) [18, с. 211-212]. Так, кримінально-правові норми стосовно злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів передбачають три спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності, що прямо вказують на ознаку добровільності (ч. 4 ст. 307, ч. 4 ст. 309, ч. 4 ст. 311 КК). Слушним є визначення ознаки добровільності О. Наден, яка зауважує, що зазначена ознака має місце лише тоді, коли: по-перше, особа має об'єктивну можливість продовжувати далі незаконне володіння наркотичними засобами, психотропними речовинами, їх аналогами чи прекурсорами; по-друге, вона суб'єктивно усвідомлює цю можливість; по-третє, перериває незаконне володіння названими предметами, передаючи їх у розпорядження компетентних органів [19, с. 145-146].

Третя особливість полягає у *гарантуванні владним суб'єктом звільнення від кримінальної відповідальності, якщо особа, яка вчинила злочин, здійснить певний комплекс позитивної поведінки*. Гарантування кримінально-правового заохочення у вигляді остаточного та безумовного звільнення від кримінальної відповідальності є найпотужнішим правовим стимулом, спонукає особу діяти у відповідному напрямку. В. Галкін визначав кримінальне заохочення як правові засоби, спрямовані на сприяння соціальної переорієнтації осіб, які вчинили злочини, стимулювання добровільного відвернення, нейтралізації або зменшення негативних наслідків злочинів [20, с. 94]. Позитивне стимулювання полягає у різнорівневому впливі на особистість, що формує суспільно корисну поведінку, в якій діалектично поєднуються суспільні й особисті потреби та інтереси. Слушним є зауваження з цього приводу В. Кудрявцева, що стимулюючий вплив права полягає у юридичному визнанні, забезпеченні й захисті правомірних вчинків, корисних для суспільства, у їх моральному й матеріальному заохоченні [21, с. 31-32].

В обставинах, що забезпечують гарантування державою звільнення від кримінальної відповідальності, на наш погляд, слід виокремити матеріально-правові та кримінально-процесуальні аспекти. До перших належать такі: чітке та зрозуміле пересічному громадянину визначення змісту позитивної посткримінальної поведінки у відповідному кримінально-

правовому приписі; нівелювання або суттєве звуження так званого «судового розсуду» щодо оцінних понять та словосполучень на кшталт «активного сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»; відсутність у абсолютній більшості приписах про звільнення обмежуючої обставини, «якщо у діях особи немає складу іншого злочину». До другої групи обставин слід віднести багаторівневий процесуальний контроль за додержанням законності у кримінальних справах про звільнення від кримінальної відповідальності. Не торкаючись окремо цієї багатоаспектної проблеми в межах нашої статті, між тим зазначимо, що майже десятирічна судова практика звільнення від кримінальної відповідальності саме судовим рішенням (постановою або ухвалою) за поданням слідчого, узгодженим з процесуальною позицією прокурора, є найважливішою правовою гарантією дотримання законних прав і свобод людини та громадянина у кримінальному судочинстві при вирішенні питання звільнення від кримінальної відповідальності.

Список використаної література:

1. Баулін Ю.В. О методологическом значении деления права на частное и публичное для современной уголовно-правовой доктрины // Уголовное право: стратегия развития в XXI веке: Матер. 5-й международ. науч.-практ. конф. (г. Москва, 24-25 января 2008 г.). – М., 2008. – С 11-15
2. Наден О.В. Щодо методологічних засад розуміння кримінального права (у зв'язку з дослідженнями проблем кримінально-правового регулювання) // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4. – С. 172-181.
3. Баулін Ю.В. Звільнення від кримінальної відповідальності: Монограф. – К., 2004.
4. Основания уголовно-правового запрета (криминализация и декриминализация): Монограф. / В.Н. Кудрявцев, П.С. Дагель, С.Г. Келина и др. / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев, А.М. Яковлев. – М., 1982.
5. Куц В.М. Заохочення та пом'якшення примусу як засоби кримінально-правового регулювання // Актуальні проблеми боротьби із злочинністю на етапі реформування кримінального судочинства: Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя 14-15 трав. 2002 р.). – Запоріжжя, 2002. – Ч. 1. – С. 5-9.
6. Беляневич О. Декілька нотаток про дуалізм права // Юридичний журнал. – 2004. – № 12. – С. 12-14.
7. Юлдашев О. До проблеми методологічного забезпечення приватного права // Юридична Україна. – 2003. – № 10. – С. 39-44.
8. Коломоєць Т.О. Генезис та основні пріоритетні напрямки доктринального дослідження публічного права як нормативної підстави адміністративного примусу // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 9. – С. 13-16.
9. Гончарук О.В. Дихотомія права: право публічне та право приватне: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2004.
10. Коломоєць Т.О. Адміністративний примус у публічному праві України: теорія, досвід та практика реалізації: Монограф. – Запоріжжя, 2004.
11. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: Навч. посіб. – К., 2008.
12. Алексеев С.С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования: Монограф. – М., 1999.
13. Сумачев А.В. Диспозитивність в уголовном праве: Дис. ... д-ра юрид. наук. – Екатеринбург, 2006.
14. Сумачев А.В. О диспозитивности в уголовном праве и формах ее проявления в действующем уголовном законодательстве России // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики: Матер. 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8 жовт. 2010 р.). В 2 т. – Т 1. – Одеса, 2010. – С. 296-299.
15. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми: Автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. – Х., 2010.
16. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: Монограф. – К., 2003.
17. Добровільно здали зброю // Офіційний ВЕБ – сайт Департаменту інформаційних технологій МВС України // <http://dit.mvs.gov.ua/mvs/control/dit/uk/index>.
18. Хряпінський П.В. Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: Монограф. – Х., 2009.
19. Наден О.В. Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: Монограф. – Х., 2003.
20. Галкин В.М. Система поощрений в советском уголовном праве // Советское государство и право. – 1977. – № 2. – С. 91-97.
21. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология: Монограф. – М., 1982.

Надійшла до редакції 25.11.2010

